

روایت طبری از واقعه شیخ طبرسی

چکیده

متنی که در اینجا بررسی و آوانگاری و ترجمه می‌شود سندی است از رویداد معروف به شیخ طبرسی که از واپسین روزهای سلطنت محمدشاه قاجار تا چندین ماه ادامه یافت. این متن مازندرانی از زبان شاهدی عینی به کتابت در آمد و بتوسط برنهارد دارن، دانشمند نستوه آلمانی تبار آکادمی پادشاهی روسیه، با حروف الفبای فارسی طبع رسید. گذشته از اهمیت تاریخی، متن مذکور در خور اعتنای گویش‌شناسان نیز هست زیرا نخستین نمونه‌ای است که از زبان گفتار مازندرانی فراهم آمده است.

کلیدواژه: نثر مازندرانی، برنهارد دارن (Dorn)، واقعه شیخ طبرسی.

از نخستین خاورشناسانی که به ایالات ایرانی جنوب بحر خزر توجه نمودند برنهارد آندریویچ دارن، دانشمند پُرکار آلمانی است که در آکادمی پادشاهی سن پترزبورگ کار می‌کرد. کنجکاو و چندجانبه او در شناخت منطقه نه‌همان زمینه‌های زبان و ادبیات و متن‌شناسی و مردم‌شناسی و جغرافیا و تاریخ بلکه حوادث روز را نیز شامل می‌شد. از مهمترین اینها منازعه چندین ماهه پیروان سید علی محمد باب با قوای محلی و قشون دولتی در سالهای ۱۸۴۸-۱۸۴۹ بود. از آنجا که محل این رویداد بقعه شیخ طبرسی در نزدیکی بارفروش یا بابل کنونی بود، به همین نام شهرت یافت.

متن زیر نقل واقعه شیخ طبرسی از زبان شاهدی عینی است. در سال ۱۸۶۰ در بارفروش ثبت شده و در مجموعه متون دست‌نویس متعلق به نیکلای خانیکوف در کتابخانه ملی پادشاهی در سن پترزبورگ نگهداری می‌شد. دارن متن طبری را با

حروف الفبای فارسی همراه با ترجمه آلمانی در سال ۱۸۶۵ به طبع رسانید.^(۱) مشاراً لیه دو دلیل برای انتشار متن ذکر می‌کند: یکی اینکه جزئیات واقعه از زبان شاهدی که راستگویی او پرسش برانگیز است بیان شود و دیگر — که دلیل اصلی است — متن مازندرانی در اختیار زبان‌شناسان قرار گیرد. دارن برای این متن عنوان «من کلام شیخ العجم مازندرانی» را برگزیده است. «شیخ العجم» در حقیقت لقب امیر پازواری شاعر افسانه‌ای مازندان است که دارن ارادت فراوان بدو داشت و اشعار منسوب به وی را در کنزالاسرار منتشر کرده بود. مراد دارن از چنین عنوانی شاید اشاره به فصاحت زبان مازندرانی از روی مطایبه باشد. در هر حال گوینده متن ناشناخته است. علاوه بر متن مذکور، دارن خلاصه‌ای از مآوَقَع را از روی مطالب منتشر شده بتوسط میرزا آکساندر کاظم بیگ، استاد دانشگاه قزان، و میرزا محمد تقی لسان الملک سپهر صاحب ناسخ‌التواریخ آورده تا ملاکی برای سنجش در دست خواننده باشد.

چنانکه ملاحظه می‌شود متنِ طبری حرکت‌گذاری شده است. لیکن کلمات صورتهای متفاوت یافته، مثلاً *اون* و *آن* و *آن* بمعنای «آن» و *جم* و *جمع*. «بارفروش» سه گونه املا شده: *بالفروش* (بند ۱۰)، *بالفروش* (بندهای ۱۶، ۱۸، ۲۷، ۲۸)، *بارفروش* (بندهای ۱۲، ۱۵-۱۷، ۳۲).

در آوانگاری لاتینی اصل را بر امانت نهادیم و بنابراین در یکدست کردنِ صوری الفاظ کوششی نمودیم. فقط به اصلاح گافهایی که کاف کتابت شده مبادرت شد. نیز در جاهایی که لازم بود فتحه در متن با مصوت بسته‌تر مازندرانی جایگزین شد؛ بنابراین *دَرَنَه* «هستند» بصورت *darəne* آوانویسی شد. حروف ریزی که در فراز طرازِ سطور چیده شده نماینده اصواتی ست که در گفتار باختر حذف می‌شود اما در ساخت کلمه نقشی دارد. برای نمونه *baštene* که تلفظ *baštene* را می‌رساند در تقطیع مورفمی

1. Boris Andreevich Dorn, *Morgenländische handschriften der kaiserlichen öffentlichen bibliothek zu St. Petersburg. Nachträge zu dem Verzeichniss der im Jahre 1861 erworbenen Chanykov'schen Sammlung* (St. Petersburg, 1865). Reprinted as "Nachträge zu dem Verzeichniss der von der Kaiserlichen öffentlichen Bibliothek erworbenen Chanykov'schen Handschriften und den da mitgetheilten Nachrichten über die Baby und deren Koran," *Mélanges asiatiques tirés du Bulletin de L'Académie Impériale des sciences de St.-Petersbourg V. 1864-1868* (St. Petersburg, 1968), pp. 377-419.

صورتِ ba-ešt-ene («گذاشتند») را داراست؛ یا dingue «نهاد» حاوی تلفظِ dingue است که در آن مورفمِ -e، یعنی شناسهٔ سوم شخصِ مفرد، با اختیار حذف گشته است. در زیر بترتیب عکسِ متن طبری و آوانگاری آن و ترجمهٔ فارسی می‌آید. نظر به انشای ضعیفِ متن، توضیحات در پرانتز و افزوده‌ها در چنگک آمده است. تفسیر تاریخی متن همراه با واژه‌نامه در جایی دیگر آمده است.^(۱) آن مقاله فاقد متن مازندرانی است.

من کلام شیخ العجم مازندرانی

حکایت بابی را خامه بنویسم شخصی دیه در چهارشنبه پیش
 ونه اسم ره صالح گتنه و آته وجه داشته ونه وجه اسم ره

1. H. Borjian, "A Mazandarani Account of the Babi Incident at Shaikh Tabarsi," *Iranian Studies* 39/3, 2006, pp. 381-400.

كَلَّ مَنَدَلِي كَتَنَه وِ كَجِي شِ وَاَلَاتِ (ولایت) جا بیرون بُورَدَه
وَتَمَامِ وَاَلَايَاتِ (ولایات) گَرْدَشِ هَا كَرْدَه اَنَه خَلِ سَالِ بَكْدَرِشْتَه وِ اَتَّ
رُوزِ بِيَمُو شِه پَرِ سَرِ مَنَزَلِ هَا كَرْدَه وِنَه پِیشِ مَرْدَمِ خَلِ بِيَمُونَه
بُورْدَنَه وِ اَنِ خُوشِ احوالِ بِيِ كِه وِنَه احوالِ مَرْدَمِ رِ خَلِ
خُوشِ بِيَمُوَه مَرْدَمِ دَايِمِ شِيَنَه وِنِ پِلِي وِ بَدِيَه كِه مَرْدَمِ خُوبِ
وِنَه پِلِي (۶) اِنْتَه وِ مَرْدَمِ كَمِ كَمِ گُولِ بَدَاءِ كِه مَنِ مَرْدِ خُدا
هَسَمَه مَنِ نَايِبِ صَاَحِبِ الزَمَانِ هَسَمَه وِمَنِ هَجِي كَمَه مِه حَرْفِ
بَشْنُوَايِنِ اِيْنِ مَلَا هَا كِه (۷) دَرِنَه هَرْجِي كُنْنَه هَمَه دَرُوعِ كُنْنَه
وِمَنِ هَرْجِي كَمَه رَاسَه كَمَه اَنْهَا بُوْتَنَه كِه تُو هَرْجِي كُنِي رَاسَه
كُنِي وِ بُوْتَه كِه سِپَرِ حَرَامِ هَسَمَه وِرَّ (۸) نَخْرِيْنِ پِيَاَزِ حَرَامِ وِرَّ
نَخْرِيْنِ (۹) قَلِيَانِ حَرَامِ وِرَّ نَكَشِيْنِ اَتَّ اَتَّ كِه وِنَه جا دُوسْتِ
بَايِنَه سِپَرِ پِيَاَزِ نَخْرَدَنَه وِقَلِيَانِ نَكَشِيْنَه هَرْجِي وِ كَتَه وِنِ
حَرْفِ رَ اَشْنُوسَنَه اَتَّ شُو وِرَّ اَتَّ جا وَعَدَه بُورْدَنَه اَنَشُو چَلَا
پَلُو پَلَا بِيِ وِ اَتَّ (۱۰) دَسَه لَقَمَه پَلَا بَخْرَدَه بَرِي (بَدِيَه) پَلَا

6) inĕnĕ, ĕnĕnĕ, sie kommen.

7) dārĕnĕ i. e. dārĕnĕ, sind.

8) nĕchārĭn, städtisch: nĕchūrĭn.

9) kaliān, masand. kaliun.

10) deseh = دُوسَه zwei (oder) drei.

دَرِیْمُ مَسْجِدٍ دَرِ دِیْكَرٍ نَخْرَدَه بَعْدَ رَ آبِ دَسْتِ بِيَارْدَنَه بَوْرَدَنَه
 وَنِ پِشِ وَشِ دَسَه تَكُّ رَاوِ بَكَشِيَه مَرْدَمِ بَوْتَنَه وَ اَنْتَرِي
 چِه هَاكَرْدَه مَكْرِ اَيْنِ پُلَا نَجْسِ بِيِ كِه وَشِ دَسْ تَكُّ رَاوِ
 بَكَشِيِ اَيِ دَسَه جَايِ دِيْكَرِ اِتْفَاقِ دَكْتَه وَ اَيِ هَمِيْنِ كَارِه
 هَاكَرْدَه اَتَّ اَتَّ كِه وَنَه دُوسْتِ نِيِ پِيْنَه بَوْتَنَه كِه وَ يَقِيْنِ
 بَابِيِ هَسَه اَكْرِ نَوِّ وَ اَنْتَرِي چِكْنَه اَيْنِ خَبَرِ بَكُوشِ مَلَّا قَاسَمِ
 پِشِ نَمَازِ بَرَسِيَه مَلَّا قَاسَمِ بَوْتَه وَ مَلْعُونِ نَجْسِ هَسَه وَ كَافِرِ
 هَسَه اَدَمِيِ كِه وَ مَسْلِمَانِ هَسَه وَ اَيْنِ كَارِ نَكْنَه وَرَ وَنَه اَيْنِ
 مَحَلَّه جَا بِيْرُونِ هَاكَرْدَنِ وَ اَكْرِ اَيْنِ مَحَلَّه (11) دَوَّ خَلِ كَارِهَايِ
 بَرِ كَنَه وَ مَرْدَمِ رَا زِ رَاهِ دَرِ وَرَنَه بِحَكْمِ مَلَّا قَاسَمِ وَرَ دَرِ
 چِهَارْشَنَبِه پِشِ بِيْرُونِ هَاكَرْدَنَه وَ بُوْرَدَه هَرَكِه وَنَه جَا دُوسْتِ
 بِيَه وَنَه هَمْرَاهِ بُوْرَدَه چَنْدِ وَقْتِ (12) بَكَشِيَه وَ اَيِ بِيْمُوْءَ اَتَّ يَكْمَاهِ
 دَبَه اَيِ وَرَ بِيْرُونِ هَاكَرْدَنَه وَ بُوْرَدَه اَتَّ دَسَه مَاهِ بَكَشِيَه وَ
 اَيِ بِيْمُوْءَ وَرَ اَيْنِجِه مَنْزَلِ نَدَانَه وَ دَرِ بِيَاكَلاَه اَنْجِه مَنْزَلِ
 هَاكَرْدَه مَلَّا حَسِيْنِ بَادَسَه نَفَرِ دِيْكَرِ وَنِ هَمْرَاهِ دِيِ پِيْنَه اَتَّ
 خَلِ تُوْمِ اَنْجِه دَبَه اَنْجِه جَا هَمِ وَشُوْنَرِ بِيْرُونِ هَاكَرْدَنَه وَشُوْنِ

11) daue, باشد, sein wird.

12) bekschieh oder bekeschieh.

بُورَدَنَسَه كِه وَشُون سَرِ سَرَاغِ تَيْتَه اَتَّ رُوزِ خَبَرِ بِيَارَدَنَسَه كِه
 پَانَصِدِ نَفَرِ بَابِي خُرُوجِ هَاكَرَدَنَسَه خَانَنَه بَالِ فَرُوشِ رَه شَبِ
 خُونِ بَزَنَنْ مَرْدَمَانِ بَالِ فَرُوشِ اَيْنِ حَرْفِ بَشَنُوسِنَه اَتَّ چُو
 بِيَتَه اَتَّ چَاغِ بِيَتَه اَتَّ تَغَنَكِ بِيَتَه هَمِه رَاهِ دَاشْتَه كِه وَشُون¹³
 بِيَنِدِ وَشُونِ بَكُوشَنَدِ مَرْدَمِ اَتَّ شو اَتَّ رُوزِ رَاهِ دَاشْتَه بَدِپِنَه
 كِه وَشُونِ نِيَمُونَه اَتَّ رُوزِ دِيكَرِ خَبَرِ بِيَارَدَنَسَه كِه بَابِي بِيَمُونَه
 دَرِ سَبَزِ مِيدَانِ دَرِ كَالَمِ سَرَا مَنَزَلِ هَاكَرَدَنَسَه شِ خَرِ پَالُونِ
 بِيَتَنَه سَنَكِرِ هَاكَرَدَنَسَه اِنِ دَرِيْمِ دَرَنَه مَرْدَمِ هَمِه بُورَدَنَسَه اِنچه
 بَدِپِنَه چِي اِنِ بَابِي دَرَنَه اَنِ كَالَمِ سَرَايِ دَرِيْمِ هَنَتَه مَشْتَنَه
 اَتَّ رِيكََا اَتَّ دَسَه كَزَنَه بَجِي دِينَكُو وَشُونِ خَرِ دُمِ بِنِ وَشُونِ
 خَرِ بِنَا هَاكَرَدَه بَه جَغَتَه بَزُونِ وَشُونِ بَدِ بِيَمُو مَلَا حَسِينِ اَتَّ
 خَارِ اسبِ سَوَارِ بِيَه اَتَّ شَمَشِيرِرَه بَرَهَنَه هَاكَرَدَه شِ دَسِ هِيَتَه
 بِنَا هَاكَرَدَه بَارُفَرُوشِي رَه بَكُوشْتَنِ اَيْنُورِ بَكُوشْتَه بُورَدَه اُنُورِ
 بَكُوشْتَه بِيَمُو اَيْنُورِ مَرْدَمِ بَدِپِنَه وَخُوبِ كُشَنَه هَمِه فَرَارِ هَاكَرَدَنَسَه
 هَرِچِي بِيَه هَفِ هَشِ نَفَرِ بَكُوشْتَه دِيكَرِ هَجِي نَوْتَه مَرْدَمِ
 بَدِپِنَه كِه وَدِيكَرِ نَكُوشْتَه مَرْدَمِ دَلِيرِ بَاپِنَه كَمِ كَمِ شِيَنَه وَشُونِ

13) biënd, sie kämen; gewöhnlich بِيَنِ biën, und بَكُوشِنِ bekü-
 schen.

پَلّی اِیْمُونِ بَابِی هَا بَدِیْنَه کِه وَشُونُ خُوب دَلِیْر بَابِیْنَه بَوْتَنَه
 کِه اَسَا وَشُونِ بَکُوشْتَن مَزَه دَارْنَه اِیْن مَرْدَم سَرَّ کِه عَقْل دَنِی
 بِیَه اَتَّ رُوز اَتَّ خَلِ مَرْدَم بُورْدَنَه وَشُونِ پَلّی وَشُونِ بَدِیْنَه
 کِه خُوب جَم پِیْنَه بَوْتَنَه اَسَا بَکُوشْتَن مَزَه دَارْنَه یَا اَللّهُ بَوْتَنَه
 شَمِشِیْر بَرَهْنَه هَا گَرْدَنَه دَکْتَنَه وَشُونِ دَرِیْمُ بِنَا هَا گَرْدَنَه [بِه] بَکُوشْتَن
 وَشُونِ بَدِیْنَه کِه خُوب کُشْتَنَه بِنَا هَا گَرْدَنَه فَرَار هَا گَرْدَنَه هَمَه
 دَر بُورْدَنَه خَلِق بَارْفَرُوش بَه تَنَکِ یِیْمُونَه اَتَّ اَسْتَشْهَاد دُرُسْ
 هَا گَرْدَنَه هَمَه مَلّایَان بَارْفَرُوش مَهْر هَا گَرْدَنَه بُورْدَنَه (14) طِرُون
 شَاهِ پَلّی بَشْتَنَه شَاهِ اَن کَاغِز بَیْتَه بَخُونَسَه اَتَّ کَاغِز
 بَنُویشْتَه سَرْدَار لَارْجُونِ پَلّی کِه اِیْ سَرْدَار تَا مِه کَاغِزِ
 پَلّی بَرَسَه تُو وَنَه کِه نَسْلِ بَابِی رَه پِیْرِی وَشُونِ اَز بَالْفَرُوش
 بَیْرُونِ هَا کُنِی اَتَّ کَاغِزِ بَنُویشْتَه شَاژَدَه (شَاهِزَادَه) مَهْدِی
 قَلِی مَیْرَزَایِ وَاِسَه کِه اِی شَاژَدَه تَا مِه کَاغِزِ بَتُو بَرَسَه تُو وَنَه
 بَابِی هَمَه رَ بَکُوشِی وَشُونِ هَمَه رَ اَز بَارْفَرُوشِ بَیْرُونِ هَا کُنِ
 عَبَّاسَقَلِی خَانِ سَرْدَارِ عَشْتَصَدِ نَفَرِ نُوکَرِ اَز لَارْجُونِ بَیْتَه
 یِیْمُونَه دَر بَارْفَرُوشِ بَابِی سَرْدَارِ جَا قَرَارِ هَدَا کِه دَوَا هَا کُنْدِ (15)

14) i. e. طهران.

15) Der Serdar rieth ihnen, nach dem Nasich el-Tewarich,
 Mélanges asiatiques. V.

بابی بدینه که وشون نوکر آتّ خلی هسه وشون (16) نوکر آتّ
تپگه هسنه وشون خلوت ها کرده از بال فروش بیرون بُوردنه
در شیخ طبرسی منزل ها کرده سردار بدیه که وشون بُوردنه
شیخ طبرسی و هم شه نوکر ر بیته وشون سر عقب بُورده در
شیخ طبرسی بابی ها آستونه دریم منزل ها کرده سردار باش
نوکر بیرون منزل ها کرده آتّ خلی نوم آنچه بمونسنه سردار
بدیه که باین شیوه وشون نتونه بکوشه آتّ آدم برسیه وشون
پلی بوته اگر شما خاننی اینجه بمونین من شماره کشمه وشون
مهلت بخواسنه همین که شو بیته نصف شو بابی ها سردار
بیچاره ر شب خون بزونه ونه آدمونر آتّ خلی بکوشتنه سردار
فرار ها کرده بابی ها شه بُوردنه سردار آدمون شه باهمدیگر
ره بکوشتنه همینکه آن شو روز بیته سردار آدمون بدینه چی
امشو تا سوائی وشون شه باهمدیگره کشتنه سردار آدم
برسیه در ساری مهدی قلی میرزای پلی که سازده جان
هرچه نوکر دارنی بایر برو که اما این بابی ها را بکوشیم

ihre Angelegenheit erst ausserhalb Masanderan's in Ordnung zu bringen und dann wieder zurückzukommen. Vergl. oben N° II.

16) Man sollte hier noch شه erwarten. Das in der vorhergehenden Zeile befindliche دوا ist = دعوا.

که اگر وَشُونَ دَفَع نکنیم وَشُونَ همه مازندرونی را کُشْتَنَه شازده هرچه نوکر داشته همه ره جم هاگردده بیته بُورده در شیخ طبرسی سردار بُورده لارجون اَتَّ خَلِ نوکر جم ها کرده ای دُو دَفَه یِمُو در شیخ طبرسی بَدِیَه که شازده هم اَتَّ خَلِ نوکر جم ها کرد یِمُو در شیخ طبرسی چند روز اَنجَه بَمُونَسَنَه باهم مَشورت هاگردنه که چه کار وَنَه هاگردن بایی اَم نوکر اَتَّ خَلِ رَ بکوشتنه شازده جان اَتَّ بنا بَل شازده بَوته ای سردار جان صبر هاکن خدا صابرون ر دوست دارنه اَتَّ اِن صبر هاکن که وَشُونَ خراکی همه تُوْم بَوَّ وَشُونَ شه امان اِیْنَنَه اَنوَقْت وَشُونَ همه ر گِیْرَمِی کُشَمِی سردار بَوته شازده جان بَد نَوْتِی صبر گَمِی وَشُونَ پنج شش ماه صبر هاگردنه تا وَشُونَ خراکی تمام بیسه دیکر هَجِی نداشتنه بَخَرْدن اِن وَشُونَ وَشْنَا ها کرده بیه که وَشُونَ اَنجَه دَارِ گِلام همه ر بَخَرْدنه بَدِیْنَه که دَارِ گِلام همه تُوْم بیه بنا هاگردنه به گل بَخَرْدن اَتَّ دَسَه روز گُل بَخَرْدنه بَدِیْنَه که گُل وَشُونَ اَذِیْت کَنَه اَتَّ دَسَه تا خار اَسَب داشتنه این اَسَبونَر بکوشتنه اَتَّ چن روز اَسَب کُوشْت بَخَرْدنه تا وَشُونَ اَسَب کُوشْت تمام بیسه وَن

پوسِ بَخَرْدَنَه تا اسبِ پوسِ هم تمام بیّه دیکر هچّی نداشتنه
که بَخَرَن هرچه فکرِ هاگردنه فکرِ شان بجای نرسیه آخر
بوته که آتّ شو وشون شب خون زمی وشون از ترسِ اما
فرار گننه هرچه آنچه بیسه اما شه گیرمی ایارمی خوارمی
همینکه شو بیسه آتّ خلِ شو بورده آنها که باخته وشون همه
شه منزلِ جا بیرون بیمنه باباش باباش بوردنه وشون
دریم بدینه که وشون باخت نیننه وشون آتّ خلِ خشال پینه
بوته اسا هرکار ونه هاکنیم شه گمی در این خیال دی پینه که
وشون همه خو جا بیدار ببینه یا الله بوته دکتنه بابی دریم
وشون آتّ خلِ ر بکوشتنه وشون از وشنائی قوت نداشتنه
که فرار هاکنند آنها وشونر بیتنه حبس هاگردنه و آتّ خلِ
خشال پینه که اما آلان بابی ر بی تمی (بیتمی) خبر
نداشتنه که آتّ خلِ هم ان دریم درنه آتّ چن روز صبر
هاگردنه وشون از وشنائی حاجی مم دلی ر بیتنه بیرون
بیمنه ش خود بخود بیمنه وشون پلِ شازده آدمون وشونر
بیتنه همه ر بکوشتنه آتا چن تا ر بشتنه که بیارند بال
فروش مردم تماشا بکنند وقتیکه وشون همه ر بیتنه ان خشال

پینه آتّ خَلِ بنا هاگردنه به تَمَكْ بَزُونِ آن شو تا سوائی
ناختنه همین تَمَكْ بَزُونَه پَسِ پَسِی بَزُونَه آن فردا حاجی مم
دلی باونِ مریدون همه رَ بِيَتَنَه بِيَمُونَه بال فروش مردم¹⁷⁾
دَسَه دَسَه ايمونه وشونره تماشا گردنه دَسَه روز وشونر در
بال فروش داشتنه که مردم وزنان همه بيند تماشا بکنند
همه که تماشا بگردنه آسا وشون اياردنه محله محله گشتنه آتّ
آتّ که اشنا داشتنه وشونر خرپنه وردنه تا نوبت به حاجی مم
دلی برسِيه آتّ بوته که ور بکوشين که اين همه اساس ر و
باعث بيه که آن خون ناحق هاگردنه آتّ بوته که ور
نکوشين که و جَوونِ خُب هَسَه حَفِ آدَمِ ور بکوشه شازده بوته
که من ونه ور زنده بورم طرون شاه پلي شاه بوپنه که و
چنترِي آدَمِ هَسَه آتّ بوته بور آتّ بوته نور آتّ ملا دِي
وَنِ نوم ر ملا جعفر قلی تعبيه خون گتنه و باچننا ملا
بوردنه سيد لماء پلي بوته اقا جان يا ونه حاجی مم دلی
دوآ يا اما دويم اکر و دوآ اما شه خدر زنه زنه کَشَمِي اکر
ونه اما دويم ور ونه بکوشيم اقا بوته که من شماره مرخص

دسته دسته 17) d. i.

هاگَرْدَمَه بُورِپِنْ وَرَ بَاپِرِپِنْ بُورِپِنْ بَكُوشِپِنْ آن مَلّاها بَوْتَنَه
 كه شازده امار (18) نَدِنَه كه وَرَ بَكُوشِپِم سَيِدُ لَمّا اَتَّ كاغذ
 بَنُوپِشْتَه كه اى شازده تا مِه كاغذ بتو بَرَسِه حاجى مِم دلى رَ
 دِنِى حَضرات اَخُونْدَها وَرَ بَكُوشِنْد شازده هَمِپِن كه كاغذ اقا رَ
 بَدِپِه وَرَ هَدّا بَوْرَدَنَه بَكُوشِنْد بِيارَدَنَه سَيِدُ لَمّا پِلى سَيِدُ لَمّا
 بَوْتَه كه اى وَرَ مِه پِلى بِيارَدِنِى چَكِنِپِنْ بُورِپِنْ بَكُوشِپِنْ تَمام
 خَلق بارفروش جَم بِيَنَه وَرَ بَوْرَدَنَه در سبز ميدان بَكُوشِنْ
 اِنّ جَمِيت بِيَه كه نَتُونَسَنَه وَرَ بَكُوشِنْ هَمان هَراسِى وَرَ
 بَكُوشْتَنَه وَنِ سِرَرَه بَوْرَدَنَه راسْتَه بازار بَكارَدِنِپَنَه مَرْدَم هَمِه
 عِبْرَت بِيَنَنَه وَنِه نَشْ رَ بَسُونِپَنَه بَوْرَدَنَه (19) دَرَكْ چال (20)
 دَفْتُونِپَنَه بابِىها بَوْتَنَه كه وِ بَعْد از سه روز زَنَه بَوْنَه وَشُونِ
 حَرْفِ هَمِه دَرَوغِ بِيَه اِپِن حكايت تَمام بِيَه

18) nädině, giebt nicht.

19) desekke - tschäl = اسطخ.

20) von táptúniën oder dáftúniën, werfen.

1. [381] hekāyət-e Bābi-rā xāmmə banəvisəm. šaxs-i daiə dar Čahāršanbe-piš, vəne esm-rə Sāleh gətənə. və əttə vačə dāštə, vəne vačə-e esm-rə [382] Kal Mandali gətənə. və kači še vəlāt jā birun burdə o təmām-e velāyat gardeš hākərdə.
2. əttə-xal sāl bagzeštə, və əttə ruz biamu⁹ še pər-e sərə manzəl hākərdə. vəne piš mardəm xale biamunə burdənə. və anne xoš-ahvāl biə ke vəne ahvāl mardəm-rə xale xoš biamuə. mardəm dāyəm šinə vəne pali.
3. və badiə ke mardəm xub vəne pali enənə, və mardəm[-rə] kam-kam gul bədāē—ke “mən mard-e xədā hassəmə, mən nāyeb-e Sāhebozzamān hassəmə, o mən hačči gommə me harf bašnuin! in mollāhā ke darənə, har-či gonənə hamə dəruq gonənə, o mən har-či gommə rāssə gommə”. ānhā bautənə ke “to har-či goni rāssə goni”.
4. və bautə ke “sir harām hassə, vərə naxərin! piāz harām, vərə naxərin! qalyān harām, vərə nak⁹šin!” əttə-əttə ke vəne jā dust bāinə, sir o piāz naxərdənə o qalyān nak⁹šinə. har-či və gətə, vəne harf-rə ašnussənə.
5. əttə šū vərə əttə jā va'də bavərdənə. ān šū čelā-plū plā biə. və əttə də-sə loqmə plā baxərdə, badiə plā-e [383] darim mamej darə, digər naxərdə. ba'd [və]rə āb-dast biārdənə, bavərdənə vəne piš. və še dass-ə-tək-rə ū bakəšio. mardəm bautənə, “və antəri čə hākərdə? magər in plā najes biə ke və še dass-ə-tək-rə ū bakəšio?”
6. ay də-sə jā-ye digər ettefāq dakətə, və ay hamin kār-rə hākərdə. əttə-əttə ke vəne dust naibinə, bautənə ke “və yaqin Bābi hassə; agər navve/navue, və antəri čə kənnə?”
7. in xabər be guš-e Mollā Qāsem-e piš-namāz barəsiə. Mollā Qāsem bautə, “və, mal'un, najes hassə, və kāfer hassə—ādəm-i ke və mosalmān hassə, və in kār nakənnə. vərə venə in mahallə-e jā birun hākərdən. və agər in mahallə davv(u)e, xale kārhā-ye bad kənnə. və mardəm-rə az rāh dar-varnə”.

8. be hokm-e Mollā Qāsem vərə dar Čahāršnbe-piš birun hākərdənə. və burdə; har ke vəne jā dust biə vəne həmrāh burdə. čand vaqt bak^ošie, və ay biamuə əttə yek māh daiə. ay vərə birun hākərdənə. və burdə. əttə də-sə māh bakšie və ay biamuə. vərə in-jə manzəl nədānə. və dar Piākolāh on-jə manzəl hākərdə.
9. Mollā Hoseyn bā də-sə nafər-e digər vəne həmrāh dai-binə. əttə-xale-tum on-jə dainə. on-jə jā ham vəšunrə birun hākərdənə. vəšun [384] burdənə ke vəšun sar-e sərāq naiə.
10. əttə ruz xabər biārdənə ke pānsad nafər Bābi xoruj hākərdənə, xānənə Bālfəruš-rə šəbxun bazənən. mardəmān-e Bālfəruš in harf bašnussənə. əttə čū baitə, əttə čəmāq baitə, əttə təfəng baitə. hamə rāh dāštə ke vəšun beənd, vəšunnə bakušənd.
11. mardəm əttə šū əttə ruz rāh dāštə, badinə ke vəšun niamunə. əttə ruz-e digər xabər biārdənə ke Bābi biamunə dar Sabzə-midān dar kāləmsarā manzəl hākərdənə. še xar-e pālunn-ə baitənə sangar hākərdənə, on-e darim darənə. mardəm hamə burdənə on-jə badinə či anne Bābi dar^onə; ān kāləmsərā-ye darim hantə mašt ənə.
12. əttə rikā əttə dassə gaznə bačie, dingu^o vəšune xar-e dom-e bən. vəšune xar bənā hākərdə be jofət bazuən. vəšunnə bad biamuə. Mollā Hoseyn əttə xār-e asb savār baiə, əttə šamšir-rə bərhanə hākərdə, še dass haitə, bənā hākərdə Bārforuši-rə bakuštən. in-var bakuštə, burdə on-var bakuštə, biamu^o in-var. mardəm badinə və xub košənə, hamə fərār hākərdənə. har-či biə, haf^t-has^t nafər-rə bakuštə, digər həčči nautə.
13. mardəm badinə ke və nakuštə, mardəm dəlir bāinə. kam-kam šinə vəšune [385] pali iamunə. Bābihā badinə ke vəšun xub dəlir bāinə, bautənə ke “əsā vəšun bakuštən mazə dārənə”. in mardəm-e sar-rə ke aql danibiə! əttə ruz əttə-xale mardəm burdənə vəšune pali. vəšun badinə ke xub ja:m binə, bautənə, “əsā bakuštən mazə dārənə”.

14. “yā Allāh” bautənə, šamsir bərhənə hākərdənə, dakətənə vəšunə darim; bənā hākərdənə bakuštən. vəšun badinə ke xub košənnənə, bənā hākərdənə fərār hākərdən. hamə dar-burdənə.
15. xalq-e Bārforuš be-tang biamunə. əttə estešhād doross hākərdənə, hamə-ye mollāyān-e Bārforuš mohr hākərdənə burdənə Te:run, Šāh-e pali ba^əštənə.
16. Šāh ān kəqəz baitə baxunəssə, əttə kəqəz banvištə Sardār-e Lārjun^ə pali, ke “əy Sardār! tā me kəqəz te pali barəse, to venə ke nasl-e Bābi-rə bairi, vəšunnə az Bālforuš birun hākəni”. əttə kəqəz banvištə Šāzdə Mehdiqoli Mirzā-ye vāsse, ke “əy Šāzdə! tā me kəqəz be to barəse, to venə Bābi hamə-rə bakuši. vəšun hamə-rə az Bārforuš birun hākən!”
17. Abbāsqolixān-e Sardār haštsad nafər nükər az Lārjun baitə. biamunə dar Bārforuš. Bābi Sardār-e jā qərār hədā^ə ke da:vā hākənənd [386].
18. Bābi badinə ke vəšun^ə nükər əttə-xale hassə [o] vəšun^ə nükər əttə tikkə hassənə, vəšun xalvət hākərdə az Bālforuš birun burdənə, dar Šeyx Tabarsi manzəl hākərdənə. Sardār badiə ke vəšun burdənə Šeyx Tabarsi, və ham še nükər-rə baitə vəšunə sar^ə aqab burdə.
19. dar Šeyx Tabarsi Bābihā āstunə-e darim manzəl hākərdənə. Sardār bā še nükər birun manzəl hākərdənə. əttə-xale-tum on-jə bamunəssənə. Sardār badiə ke be in šivə vəšun [rə] natunnə bakuše, əttə ādam barəssiə vəšunə pali. bautə, “agər šəmā xānəni in-jə bamunin, mən šəmārə košəmmə”.
20. vəšun mohlət baxəssənə. hamin ke šū baiə, nesfe-šū Bābihā Sardār-e bičārə-rə šəbxun bazunə, vəne ādəmun-rə əttə-xale bakuštənə. Sardār fərār hākərdə. Bābihā še burdənə. Sardār-e ādəmun še bā-hamdigər-rə bakuštənə. haminke ān šū ruz baiə sardār-e ādəmun badinə či amšū tā səvāi vəšun še bā-hamdigər-rə koštənə.

21. Sardār ādēm barəssiə dar Sāri Mehdiqoli Mirzā-ye pali, ke “Šāzdə jān! har çe nükər dārni bāir beru ke əmā in Bābihā-rā bakušim; [387] ke agər vəšunnə daf nakənim, vəšun hamə-ye Māzəndərūnirə košənnənə”.
22. Šāzdə har çe nükər dāštə hamə-rə ja:m hākərdə baitə burdə dar Šeyx Tabarsi. Sardār burdə Lārjun əttə-xale nükər ja:m hākərdə, ay du-dafə biamu⁹ dar Šeyx Tabarsi. badiə ke Šāzdə ham əttə-xale nükər ja:m hākərd⁹ biamuə dar Šeyx Tabarsi.
23. čand ruz on-jə bamunəssənə. bā ham mašvərət hākərdənə, ke çe kār venə hākərdən. “Bābi amə nükər əttə-xale-rə bakuštənə. Šāzdə jān, əttə bənā ba⁹!” Šāzdə bautə, “əy Sardār jān, sabr hākon! xədā sāberun-rə dust dārnə. əttə-anne sabr hākon ke vəšune xərāki hamə tum bavv(u)e. vəšun še amān enənə; ānvaqt vəšun hamə-rə girmi košəmmi”. Sardār bautə, “Šāzdə jān! bad nauti, sabr kəmmi”.
24. vəšun panj-šəš māh sabr hākərdənə, tā vəšune xərāki təmām baiə. digər həčči nadāštənə baxərend. anne vəšunnə vəšnā hākərdə biə ke vəšun on-jə-e dār-e gəlām hamə-rə baxərdənə. badinə ke dār-e gəlām hamə tum baiə, bənā hākərdənə be gel baxərdən. əttə də-sə ruz gel baxərdənə. badinə ke gel vəšunrə aziyət kənnə—əttə də-sə-tā xār-xār^e asb dāštənə—in asbun-rə bakuštənə, əttə čan ruz asb-e gušt baxərdənə; tā vəšune asb təmām baiə. vənə [388] puss-ə baxərdənə, tā asb^e puss ham təmām baiə. digər həčči nadāštənə ke baxəren.
25. har çe fekr hākərdənə, fekr-ešān be jā-yⁱ narəsiə. āxər bautənə ke “əttə šū vəšunnə šəbxun zammī. vəšun az tars-e əmā fərār kənnənə, har on-če biə əmā še girmi iārmi xārmi”. hamin-ke šū baiə, əttə-xale šū burdə, onhā ke bāx⁹tənə, vəšun hamə še manzəl-e jā birun biamunə, yābāš-yābāš burdənə vəšune darim. badinə ke vəšun bāx⁹t niannənə, vəšun əttə-xale xəšāl bainə. bautənə, “əsā har kār venə hākənim, še kəmmi”.

26. dar in xiāl dai-binə ke vəšun hamə xū-e jā bidār bainə, “yā Allāh” bautənə, dakətənə Bābi-e darim, vəšun əttə-xal-rə bakuštənə. vəšun az vəšnāi qovvat nadāštənə ke fərār hākənd. onhā vəšunrə baitənə habs hākərdənə, o əttə-xale xəšhāl bainə ke “əmā alān Bābi-rə baitəmi”. xabər nadāštənə ke əttə-xale ham on-e darim darənə.
27. əttə čan ruz sabr hākərdənə. vəšun az vəšnāi Hāji Mamdali-rə baitənə birun biamunə. še xəd-bə-xəd biamunə vəšune pali. Šāzdə-e ādəmun vəšunrə baitənə hamə-rə bakuštənə. əttə čan-tā-rə ba^oštənə ke biārənd Bālforuš mardəm təmāšā bakənd. vaqt-i ke vəšun hamə-rə baitənə anne xəšāl [389] binə, əttə-xale bənā hākərdənə be təmək bazuən. ān šū tā səvāi nāx^otənə. hamin təmək bazunə, pəspəsi bazunə.
28. on fardā Hāji Mamdali bā vənə moridun hamə-rə baitənə biamunə Bālforuš. Mardəm dassə-dassə iamunə vəšunrə təmāšā kərdənə. də-sə ruz vəšunrə dar Bālforuš dāštənə ke mardəm o zənān hamə beənd təmāšā bak^ond. hamə ke təmāšā bakərdənə, əsā vəšunne iārdənə mahallə-mahallə gaštənə. əttə əttə ke āšnā dāštənə vəšunrə xarinə vardənə.
29. tā nübət be Hāji Mamdali barəsiə. əttə bautə, ke “vərə bakušin! — ke in hamə asās-rə və bāes baiə; ke anne xun-e nāhaq hākərdənə”. əttə bautə ke “vərə nakušin! ke və jəvun-e xob hassə; he:f ə ādəm vərə bakuše”. Šāzdə bautə ke “mən venə vərə zendə bavərəm Te:run Šāh-e pali, Šāh bavine ke və čantəri ādəm hassə”. əttə bautə, “bavər!”. əttə bautə, “navər!”
30. əttə mollā daiə vənə num-rə Mollā Ja’farqoli ta’ziə-xun gətənə. və bā čantā mollā burdənə Saydələmə-e pali; bautənə, “āqā jān! yā venə Hāji Mamdali davv(u)e yā əmə davv(u)im. agər və davv(u)e, əmə še xod-rə zennə-zennə košəmmi. agər venə əmə davv(u)im, vərə venə bakušim”. āqā bautə ke “mən šəmārə moraxxas [390] hākərdəm. burin vərə bāirin bavərin bakušin!” ān mollāhā bautənə ke “Šāzdə əmārə nadenə ke vərə bakušim”.

31. Saydələmā əttə kəqəz banvištə ke “əy Šāzdə! tā me kəqəz be to barəse Hāji Mamdali-rə deni hazarāt āxundhā vərə bakušənd!” Šāzdə hamin ke kəqəz^ə āqā-rə badiə, vərə hədə^ə bavərdənə bakušən. biārdənə Saydələmā-e pali. Saydələmā bautə ke “ay vərə me pali biārdəni čə kənin? bavərin bakušin!”
32. tēmām^ə xalq^ə Bārforuš ja:m bainə. vərə bavərdənə dar Sabzə midān bakušən. anne jamiyat baiə ke natunəssənə vərə bakušən. hamān hərāsəi vərə bakuštənə. vəne sar-rə bavərdənə rāstə bāzār bəgārdənninə. mardəm hamə ebrat baitənə.
33. vəne na:š-rə basuzənninə, bavərdənə Dazəkk-e-čāl daftuninə. Bābihā bautənə ke “və ba’d az sə ruz zennə bunə”. vəšune harf hamə dəruq biə. in hekāyət tēmām baiə.

ترجمه فارسی

۱. حکایت [فرقه] بابی را می خواهم بنویسم.
شخصی بود در «چهارشنبه پیش». نامش را صالح می گفتند. فرزندی داشت [که] نامش را کربلایی محمدعلی می گفتند. او [در] کوچکی از ولایت خویش بیرون رفت و در تمام ولایات گردش کرد.
۲. چند سالی گذشت؛ روزی [باز] آمد و در خانه پدرش منزل کرد. نزد او مردم بسیار [می] آمدند و [می] رفتند. او آنقدر خوشخو بود که اخلاق او مردم را بسیار خوش آمد. مردم همواره نزد او می رفتند.
۳. او دید که مردم خوب نزدش می آیند، مردم را کم کم فریفت — که «من مرد خدا هستم، من نایب صاحب الزمان هستم و من هرچه می گویم حرفم را بشنوید؛ این ملاها که هستند هرچه می گویند همه دروغ می گویند و من هرچه می گویم [از سر] راستی می گویم». ایشان گفتند که تو هر چه می گویی راست می گویی.
۴. او [می] گفت که «سیر حرام است، آنرا مخورید! پیاز حرام است، آنرا مخورید! قلیان حرام است، آنرا مکشید!» یکایک [کسانی] که با او دوست شد [بود] اند سیر و پیاز نخوردند و قلیان نکشیدند. هرچه او می گفت، حرفش را می شنیدند.
۵. یک شب او را جایی به مهمانی بردند. آن شب [شام] چلو پلو بود. او یک دو سه لقمه پلو خورد. [چون] دید در پلو کشمش هست، دیگر نخورد. پس آبدست آوردند و

- پلو خورد. [چون] دید در پلو کشمش هست، دیگر نخورد. پس آبدست آوردند و نزد او بردند. دست و لَبش را آب کشید. مردم گفتند: «چرا چنین کرد؟ مگر این پلو نجس بود که او دست و لبش را آب کشید؟»
۶. پس [از آن] دو سه جای دیگر [همین] اتفاق افتاد و او باز همین کار را کرد. یکایک [کسانی] که با او دوست نبودند گفتند که او به یقین بابی است؛ اگر نباشد، چرا چنین می‌کند؟
۷. این خبر به گوش ملا قاسم پیش نماز رسید. ملا قاسم گفت: «او [ی] ملعون نجس است. او کافر است. کسی که مسلمان است این کار را نمی‌کند. او را باید از این محلّه بیرون کرد. او اگر در این محلّه باشد خیلی کارهای بد می‌کند و مردم را از راه بدر می‌برد.»
۸. بفرمان ملا قاسم او را از «چهارشنبه پیش» بیرون کردند. او رفت و هر که با او دوست بود همراهش رفت. چندی گذشت. او باز آمد و یک ماهی بود. باز بیرونش کردند. رفت. یک دو سه ماه کشید. باز آمد. او را در این جا منزل ندادند. در پیاکلاه، آنجا، منزل کرد.
۹. ملا حسین با دو سه نفر دیگر همراهش حضور داشتند مَدیدی آنجا بودند. از آنجا هم آنان را بیرون کردند. ایشان رفتند [چنان] که از ایشان [دیگر] خبری نشد.
۱۰. روزی خبر آوردند که پانصد تن بابی خروج کرد [ه] اند و می‌خواهند به بارفروش شبیخون بزنند. [چون] مردم بارفروش این خبر را شنیدند، یکی چوب برداشت، یکی چماق، یکی تفنگ؛ همه راه [ها را] زیر نظر داشتند [که] [همینکه] ایشان بیایند، بکشندشان.
۱۱. مردم یک شب و یک روز راه داشتند [= پاییدند]، دیدند که آنها نیامدند. یک روز دیگر خبر آوردند که بابی [ها] آمد [ه] اند در سبزه میدان در کاروانسرا منزل کرد [ه] اند. پالان خر خود را گرفته‌اند [با آن] سنگر ساخته‌اند و درون آن هستند. مردم همه بدانجا رفتند. دیدند چه بسیار بابی هستند؛ در آن کاروانسرا همینطور انباشته‌اند.
۱۲. جوانی یک دسته گزنه چید و زیر دم خر آنان نهاد. خَرشان بنا کرد به جفتک زدن. بدشان آمد. ملا حسین یک اسب خوب سوار شد و شمشیری را برهنه کرد و در دستش گرفت و بنا کرد به کشتن بارفروشی [ها]. این سوگُشت، رفت آن سوگُشت، آمد [به] این سو. مردم [که] دیدند او خوب می‌کشد، همه گریختند. هرچه بود هفت هشت نفر را کشت و دیگر هیچ نگفت (= دست کشید).

۱۳. مردم [چون] دیدند که او دیگر نکشت دلیر شدند و کم کم نزد ایشان می رفتند و می آمدند. بایبان دیدند که آنان خوب دلیر شده اند، گفتند که «اینک کشتن شان مزه دارد». در سر این مردم که عقل نبود. روزی گروهی از مردم نزد ایشان رفتند. [بایبها که] دیدند خوب جمع شده اند، [باز] گفتند: «اکنون کشتن مزه دارد».
۱۴. «یا الله» گفتند و شمشیر برهنه کردند و افتادند درونشان و بنا به کشتن گذاشتند. آنان [هم] دیدند که خوب می کشند، پا به فرار گذاشتند. همه گریختند.
۱۵. خلق بارفروش به تنگ آمدند. استشهادی درست کردند. همه ملایان بارفروش مهر کردند. بردند به طهران نزد شاه گذاشتند.
۱۶. شاه آن کاغذ را گرفت و خواند. [پس] کاغذی نوشت به سردار لاریجان که «ای سردار! تا نامه من بدستت برسد، تو باید که نسل بابی را بگیری (= برکنی) و از بارفروش بیرونشان کنی». کاغذی [دیگر] نوشت برای شاهزاده مهدی قلی میرزا که «ای شاهزاده! تا کاغذم به تو برسد، تو باید همه بابی [ها] را بکشی. همه شان را از بارفروش بیرون کن!»
۱۷. عباسقلی خان سردار هشتصد تن نوکر (= سپاهی) از لاریجان گرفت. به بارفروش آمدند. بایبها با سردار قرار گذاشتند که دعوا کنند.
۱۸. با [بایبان] دیدند که نوکران آنان بسیار است و نوکران خودشان اندک است، [به پیمان نبردی که با سردار بسته بودند وفا نکردند و] پنهانی از بارفروش بیرون رفتند و در شیخ طبرسی منزل کردند. سردار [چون] دید که ایشان به شیخ طبرسی رفتند، او هم نوکر [ان] خود را گرفت و از پی شان رفت.
۱۹. در شیخ طبرسی بایبان درون آستانه منزل کردند. سردار با نوکر [ان] خود بیرون منزل کرد. مدیدی در آنجا ماندند. سردار [که] دید بدین شیوه نمی تواند آنان را بکشد، کسی را به نزدشان فرستاد. گفت: «اگر شما می خواهید اینجا بمانید من شما را می کشم».
۲۰. ایشان مهلت خواستند. همین که شب شد، نیمه شب بایبان به سردار بیچاره شبیخون زدند و گروهی از سپاهیان را کشتند. سردار گریخت. بایبان خود رفتند [اما در تاریکی شب] سپاهیان سردار [نادانسته] همدیگر را می کشتند. همین که آن شب روز شد، آدامان سردار دیدند (= پی بردند) که امشب تا صبح آنان همدیگر را می کشته اند.
۲۱. سردار به ساری آدم فرستاد، به نزد مهدی قلی میرزا، که «شاهزاده جان! هرچه نوکر

داری بگیر و بیا که ما این بایبان را بکشیم — که اگر ایشان را دفع نکنیم همه ما زندرانی [ها] را می‌کشند».

۲۲. شاهزاده هرچه نوکر داشت همه را گرد آورد و گرفت برد در شیخ طبرسی. [از سوی دیگر] سردار به لاریجان رفت، بسیار نوکر جمع کرد و پس دیگر بار به شیخ طبرسی آمد. دید که شاهزاده هم تعدادی زیاد نوکر جمع کرده و به شیخ طبرسی آمده است.

۲۳. چند روز آنجا ماندند. با هم مشورت کردند که چه باید کرد. «بابی [ها] از نوکر [ها] امان خیلی را کشته‌اند. شاهزاده جان، بنایی بگذار! (= طرحی در افکن!)». شاهزاده گفت: «ای سردار جان، صبر کن! خدا صابران را دوست دارد. آنقدر صبر کن که [ذخیره] خوراکشان همه تمام شود. ایشان خود امان خواهند خواست (= به امان می‌آیند). آنگاه همه‌شان را می‌گیریم و می‌کشیم». سردار گفت: «شاهزاده جان! بد نگفتی، صبر می‌کنیم».

۲۴. پنج شش ماه صبر کردند تا خوراکشان تمام شد. دیگر چیزی نداشتند بخورند. آنقدر گرسنه شده بودند که برگ درخت آنجا را همه را خوردند. دیدند برگ درخت همه تمام شد، بنا کردند به خوردن گل. یک دو سه روز گل خوردند، دیدند که گل آنها را اذیت می‌کند. یک دو سه تا اسب بسیار خوب داشتند. این اسبان را کشتند و چند روزی گوشت اسب خوردند تا گوشت اسبشان [هم] تمام شد. پوستش را خوردند تا پوست اسب هم تمام شد. دیگر هیچ نداشتند که بخورند.

۲۵. هرچه فکر کردند، فکرشان بجایی نرسید. آخر گفتند که «یک شب به ایشان شبیخون می‌زنیم؛ ایشان از ترس ما فرار می‌کنند. [پس] هرآنچه آنجا بود ما خود می‌گیریم و می‌آوریم می‌خوریم». همینکه شب شد و زمانی از شب رفت، آنها که خوابیدند ایشان همه از منزل خود بیرون آمدند و آهسته آهسته به درون [جایگاه] آنان رفتند. دیدند که ایشان خواب نیستند (هستند؟)، خیلی خوشحال شدند. گفتند: «حالا هر کار باید بکنیم، خود می‌کنیم».

۲۶. در این خیال بودند که آنان همه از خواب بیدار شدند، «یا الله» گفتند و افتادند درون بابی [ها]. از ایشان گروهی را کشتند. ایشان از گرسنگی قوت نداشتند فرار کنند. ایشان را گرفتند حبس کردند و خیلی خوشحال بودند / شدند که ما اینک بابی [ها] را گرفتیم. خبر نداشتند که گروه زیادی در درون هستند.

۲۷. چند روزی صبر کردند. ایشان از گرسنگی حاجی محمدعلی را گرفتند و بیرون آمدند. آنان خود بخود (= داوطلبانه) به نزدشان آمدند. آدمان شاهزاده ایشان را

- گرفتند و همه را کشتند. تنی چند را [زنده] گذاشتند که بیاوردند بارفروش [تا] مردم تماشا کنند. وقتیکه آنان همه را گرفتند چندان خوشحال بودند [که] عده‌ای بنا کردند به تنبک زدن. آن شب تا صبح نخوابیدند. پیوسته تنبک می‌زدند و فسفسی می‌زدند.
۲۸. فردای آن [شب] حاجی محمدعلی [را]، با مریدانش، همه را گرفتند و آمدند به بارفروش. مردم دسته‌دسته می‌آمدند ایشان را تماشا می‌کردند. دو سه روز ایشان را در بارفروش نگاه داشتند که مردم و زنان همه بیایند تماشا کنند. همه که تماشا کردند، اکنون ایشان را می‌آوردند محله به محله می‌گشتند (= می‌گرداندند). یکی یکی [کسانی] که آشنا داشتند ایشان را (= اسیران را) می‌خریدند و می‌بردند.
۲۹. نوبت به حاجی محمدعلی رسید. یکی گفت «او را بکشید!» — که اینهمه گرفتاری او باعث شد؛ که اینقدر خون به ناحق کرده‌اند (= ریخته‌اند)». یکی گفت که «او را نکشید!» — که او جوان خوبی [است]، حیف است انسان او را بکشد». شاهزاده گفت که «من باید او را زنده به طهران ببرم، به نزد شاه، [تا] شاه ببیند او چگونه آدمی است». یکی گفت: «ببر!» یکی گفت: «نبر!»
۳۰. ملایی بود که نامش را ملا جعفرقلی تعزیه‌خوان می‌گفتند. او با چند ملا به نزد سعیدالعلماء رفتند. گفتند: «آقا جان! یا باید حاجی محمدعلی [زنده] باشد یا ما باشیم. اگر او باشد، ما خویشتن را زنده زنده (کذا!) می‌کشیم. اگر باید ما باشیم او را باید بکشیم». آقا گفت: «من شما را مرخص کردم (= رخصت دادم). بروید او را بگیرید و ببرید بکشید!» آن ملایان گفتند که «شاهزاده [او را] به ما نمی‌دهد که او را بکشیم».
۳۱. سعیدالعلماء کاغذی نوشت که «ای شاهزاده! تا کاغذ من به تو برسد حاجی محمدعلی را می‌دهی به حضرات [تا] آخوندها او را بکشند». شاهزاده همینکه کاغذ آقا را دید، او را داد ببرند (در متن: بردند) بکشند. [حاجی محمدعلی را] نزد سعیدالعلماء آوردند. سعیدالعلماء گفت که «باز او را پیش من آوردید [که] چه کنید؟ ببرید بکشید!»
۳۲. تمام خلق بارفروش جمع شدند. او را بردند در سبزه میدان بکشند. آنقدر جمعیت (= ازدحام) شد که نتوانستند او را بکشند. همان سر پا او را کشتند. سرش را بردند در راسته بازار گرداندند. مردم همه عبرت گرفتند.
۳۳. نعلش او را سوزاندند. بردند [در مُرداب] دزک چال پرتاب کردند. بایان گفتند که او پس از سه روز زنده می‌شود. حرفشان همه دروغ بود. این حکایت تمام شد.